

II. Dünya Savaşında Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında Ve Kamu Oyunda Yansımaları (11 Kasım 1942 – 15 Mart 1944)

Necati AKSANYAR*
Murat BİÇER**

Özet: 1939 Sonbaharında Avrupa'da başlayan savaş, Türkiye'yi sadece dış politikada siyasi zorluklarla değil aynı zaman da ekonomik sıkıntılarla da karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemekle birlikte, 1940–1945 yılları arasında ülke aslında “savaş ekonomisi” şartları içinde bulunmuştur. Bunun başta gelen sebebi savaşın başlaması ile birlikte Türkiye yarı seferberlik havasına girmiş; nüfusun en dinamik yaş grupları içine giren kısmı silah altına alınmış ve bütçenin önemli bir kısmı gittikçe artan oranlarda savunma giderlerine ayrılmıştır. Savaşın ilk döneminde hızla yükselen fiyatlar karaborsacılık, kıtlık ortamı kamuoyunu olduğu kadar dönemin iktidarını da rahatsız etti. Bu durum, karaborsa ve ihtikarla savaşımı ön plana alan ve eldeki tüm kaynakların en iyi kullanımını amaçlayan bir yasal çerçeveyi gerekli kılmıştır. Bu amaçla Millî Korunma Kanunu (M.K.K.) TBMM'de 18 Ocak 1940'da görüşülerek 3780 sayılı yasa ile kabul edildi. M.K.K. hükümete olağanüstü koşullar karşısında millî ekonomiyi ve savunmayı ilgilendiren konularda geniş yetkiler veriyordu. İşte bu kanuna dayanarak 11.11.1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkartılmıştır. Varlık Vergisi Kanunu ile Savaş ekonomisinin şartlarından yararlanarak vurgunculukla, karaborsacılıkla büyük servet sahibi olan, kısa zamanda olağanüstü ölçüde haksız kazanç sağlayan savaş zenginlerinin vergilendirilerek bu haksız kazançlarının geri alınması hedeflenmiştir. Bu vergi etnik ya da dinî bir vergi değildir. Ancak uygulamada daha çok azınlıkları hedeflediği de bir gerçektir. Bunda azınlıkların ticaretle uğraşmalarından dolayı savaş döneminin koşullarından daha çok yararlanmaları etkili olmuştur. Bu verginin uygulamasında yapılan yolsuzluklar çok abartılmış, bununla Türk Devleti suçlanmak istenmiştir. Verginin uygulamasındaki haksızlık ve usulsüzlükleri azınlıklara baskı şeklinde abartanlar, aynı dönemde köylülere yönelik Toprak Mahsulleri Vergisindeki haksızlıkları, usulsüzlükleri görmezden gelmektedir. Demek ki bir haksızlık söz konusu ise bu durum dönemin şartlarının bir gereğidir. Tartışmalı Varlık Vergisi on altı aylık bir uygulamadan sonra kaldırılmıştır. Fakat halen günümüzde akisleri sürmektedir.

Anahtar kelimeler: Varlık vergisi, II. Dünya Savaşı, savaş ekonomisi

Reflections Of The Wealth Tax Legislated In World War II On Turkish Media And Public Opinion (11 November 1942 – 15 March 1944)

Abstract: Turkey came face to face with political difficulties in foreign policy and the financial straits when the war started in Europe in 1939's autumn season. However Turkey didn't join battle in the Second World War directly, between 1940–1945 the country was actually in the condition of

* Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

** Kütahya Anadolu Öğretmen Lisesi Tarih Öğretmeni

war economy. The main reason for this when the war started ,Turkey found itself in half- hearted mobilization ; the most dynamic groups of population were called to arms and increasingly risen rates of budgetary accounts were separated to the defence expenses. At the beginning of the war, the prices increased rapidly and the black marketing and the party in power of the term got into trouble with the black marketing and scarcity of food affected both public opinion and the party of the term. Some legal arrangements had to be need in black market and also fight with profiteering in front plan. It was necessary to keep in reserve all resources in the country. For this reson, The National Preservation Law was debated at the National Assembly 18 January 1940 and was accepted with 3780 numbered law. This law had authorized to the party in power on a large scale both national economy and the subjects related with defence against the extraordinary conditions. Depending on this law, The Wealth Tax Law was put into effect 11 November 1942. The war wealthy people who became rich extraordinarily in a short time from black market and profiteering in the condition of war economy would be taxed easily with this Wealth Tax Law. The tax isn't ethnic and religious. On the other hand it is true that its aim in practice is minority groups. Because the minority groups were dealing with commerce and they were very busy for profiting from the period of war condition. Irregular actions in practice of this tax had been exaggerated so much and Turkish government was accused of this situation too. The people who exaggreated as despotism which was made unjustable and irregularities of this tax against to the minority groups pretended not to see the unjustable and irregularities in the tax of soil crops against to Turkish peasantry at the same period. That means to say that if there is unjustable situation, it will be related with the conditions of the term. Argumentative Wealth Tax had been cancelled after sixteen months in practice. But the reactions of the tax is still going on nowadays.

Keywords: , Wealth Tax, II. World War, war economy

GİRİŞ

Varlık Vergisi İkinci Dünya Savaşının etkilerini üzerinde hissedен Türk Hükümetinin savaş ekonomisi koşullarından yaralanarak karaborsacılık, ihtikar, ve vurgunculuk yaparak fevkalade kazanç sağlayanlara bir nevi cezalandırmak amacıyla 1942 Kasımında çıkartılan ve on altı ay yürürlükte kalan ve bir defaya mahsus olmak üzere alınan bir vergidir.

Sözü edilen vergi, vergi tekniğinden ziyade, uygulamasıyla çok eleştirilmiş daha çok azınlıklar üzerinden tarh ve tahsil edilmesi, uygulamadaki yolsuzluk ve haksızlık söylentileri Varlık Vergisinin aleyhine durumlar olarak kendini göstermiştir. Ancak bu vergi gayrimüslimlerle ilgili bir vergi olmayıp tamamen devrin şartları sonucu konulmuş bir vergidir.

1.1. Varlık Vergisine Gerekçe ve Yol Açan Süreç

1.1.1. II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'deki Ekonomik Gelişmeler

1939 Eylül'ünde Avrupa'da başlayan savaş, Türkiye'yi sadece dış politika alanında siyasi zorluklarla değil aynı zamanda ekonomik zorluklarla da karşı karşıya getirmiştir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşına fiilen görmemekle birlikte 1940-1945 yılları arasında ülke aslında “savaş ekonomisi” şartlarını yaşamıştır. Bunun başta gelen sebebi savaşın başlaması ile birlikte Türkiye yarı seferberlik havasına girmiş; nüfusun en dinamik yaş grupları içine giren kısmı silah altına alınmış (Oran, 1969: 240)¹ ve bütçenin gittikçe artan oranlarını savunma giderlerine ayrılmış olmasıdır. (Çolak, 1992)²

Bu dönemde savunmaya ayrılan pay, savunma harcamaları ve askeri yük savaş yıllarında giderek artmaktadır. Ayrıca savaş sürecinde diğer kalemlerden kesinti yapılarak güvenlik harcamalarında artış sağladığı görülmektedir. (Deringil, 2003: 30-37)

Bunun yanında savaş sürecinde genç nüfusun askere alınması Türkiye'de tarım sektörünü olumsuz etkilemiştir. Bu yıllarda Türkiye nüfusunun % 70'i tarımla uğraşıyordu. Buna göre Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında tarım en önemli yeri işgal ediyordu. (Boratav, 1982, 223)

Yetişkin nüfusun askere alınması, öküzlerin ordu adına müsaderesi, çitçinin ürününü değerinin altında devlete satmaya zorunlu tutulması (Boratav, 1982: 223) savaş koşullarının ağırlığının etkisini göstermektedir.

Bu durumda üretim azalmış, toplam talep hızla artarken toplam arz yetersiz kalmış, fiyat artışları kontrolden çıkmıştır. Fiyatların denetimsiz yükselişi bir takım “savaş zenginleri”nin türemesini, bunların stokçuluk yaparak karaborsa piyasasının doğmasını beraberinde getirmiştir. (Yalçın, 2004: 329)

Bunun sonucunda buğday üretimindeki düşüşten dolayı, undan pasta, börek gibi bazı maddelerin yapımı ve satışı yasaklanmış ve 17 Ocak 1942'de ise ekmek tüketimini sınırlamak için “karne uygulamasına” geçilmiştir. (Koçak: 409)

Savaş sürecinde Türkiye'de ticarete de olumsuzluklar kendini göstermiştir. Türkiye'nin savaş döneminde çektiği ekonomik sıkıntıların ve yoklukların öncelikli nedeni ticaretin Almanya'ya bağımlı olmasıdır. (Koçak, 1991)

Savaşın yaklaşması Türk yöneticilerini ABD, İngiltere ve Fransa ile daha sıkı ekonomik ilişkiler kurmak için ekonomik dengeyi bozma riskini göze almaya

¹ Savaştan önce Türkiye'nin asker sayısı yüz yirmi bin iken, savaşın başlamasıyla Türkiye'de bir milyon kişinin silah altına alınmasıyla bu sayı yaklaşık bir milyon iki yüz bin civarına çıkmıştır. Oran, B., İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar, A.Ü. SBF Dergisi V. 24, No: 3, Eylül 1969, s. 240.

² Bu dönemdeki savunma harcamaları ve askeri yük, kamu harcamaları için bakınız: Çolak Ö. F., Savaş Ekonomisi ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi, Türkiye Ekonomisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.

zorlamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye dış ticaretini Almanya dışındaki ülkelere yöneltilmekte, büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. (Şahin, 1995: 91)

Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin fiyatının yüksekliği, İngiltere'nin dış ticaretini kendi imparatorluğuna dahil ülkelerle yapması, ABD'nin uzaklığı, Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın yerini alamadı. Nitekim Almanya'nın Türkiye'nin dış ticaretindeki payı 1942'den sonra yeniden yükseldi. (Weisband, 2002: 82-102) 1944'ün sonuna kadar Türkiye'nin dış ticaretteki birinci partneri olarak kaldı. Türkiye ancak 1945'ten sonra ABD, İngiltere ve diğer batı Avrupa ülkelerine ticaretini kaydırabildi. (Şahin, 1995: 91)

İkinci Dünya Savaşının başlangıcından itibaren hızla yükselen fiyatlar karaborsacılık kıtlık, ortamı kamuoyunu olduğu kadar dönemin iktidarını da rahatsız etti. Bu durum, karaborsa ve ihtikarla savaşı ön plana alan ve eldeki tüm kaynakların en iyi kullanımını amaçlayan bir yasal çerçeveyi gerekli kılmıştı. (Çavdar, 1983: 1080)

Savaş ekonomisinin şartlarından yararlanarak vurgunculukla, karaborsacılıkla büyük servet sahibi olan, kısa zamanda olağanüstü ölçüde haksız kazanç sağlayan savaş zenginlerinin mevcut servet birikimlerinden hiç olmazsa bir kısmını geri almak devlet için toplumsal adalet için gereklilik arz ediyordu. Böylelikle savaşın oluşturduğu ekonomik sıkıntıların toplumda dengeli ve adil paylaşılması sağlanmış olacaktı. Ayrıca devletin olağanüstü artan harcamalarını bütçe açık vermeden ve enflasyona neden olmadan yeni gelir kaynakları ile karşılamak gerekiyordu.

Son bir amaç olarak da piyasadaki mal yokluğunu belirli ölçüde ortadan kaldırmak gerekiyordu. Çıkarılacak bir vergi ile servet sahipleri vergiyi ödeyebilmek için ihtikâr amaçlı tuttıkları malları piyasaya süreceklerdi ve fiyatların birden düşmesi sağlanacaktı.

Bu amaçların tümünü yerine getirmek için Saraçoğlu Hükümeti Varlık Vergisi Kanunu çıkartacaktı. (Ökte, 1951:10)³

Bu verginin çıkarılmasından önce kamuoyu çıkarılacak vergi düzenlemesine hazırlanmaya çalışılmıştır. Basında daha 1942 yılı başlarında kazançları artanlardan vergi alınacağına dair haberler çıkmaya başlamıştı. (Tan,

³ Varlık Vergisinin çıkarılış amacı hakkında geniş bilgi için Bkz. Ökte F., *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951, s. 10 vd.; Karpat K., *Türk Demokrasi Tarihi*, İkinci Baskı, Afa Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1997, s. 109-110; Aydemir Ş.S., *İkinci Adam*, C. 2, Beşinci Basım, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 228-236.

14.01.1942)⁴Basındaki haberler daha sonra da devam etti.

Zekeriya Sertel, “Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır?” başlıklı makalesinde şöyle diyordu:

“Devletin yeni gelir kaynakları ararken takip edeceği prensip... Hayat seviyesi alçalan mahdut gelirli halkı ve memur sınıfı tazyik eden ve hayatı pahalılaştıracak yollardan kaçınmak, bilakis anormal vaziyetin doğurduğu fazla servetleri yakalamak olmalıdır.” (Tan, 15.05.1942; Akar, 1999: 55)⁵

Bu arada Başbakan Saraçoğlu, Varlık Vergisi konusunda basının tam desteğini sağlamak amacı ile kanun meclisten çıkmadan önce ülkenin önde gelen gazetelerinin başyazarları ile bir toplantı yaparak, kanunun çıkarılış amaçlarını anlattı ve gazetecilerden, bu verginin ülkenin yararına olduğunu makalelerle kamuoyuna anlatmaları ve kamuoyu oluşturmalarını istedi. (Güvenir, 1991: 101)⁶Bundan sonra başyazarlar sık sık Varlık Vergisinin gerekliliğini belirten yazılarla Türk kamuoyunu bu vergiye hazırladılar.

Aynı dönemdeki bütçe görüşmelerinde Maliye Bakanı Fuat Ağralı beş ay önce “servet üzerinden vergi almak hatırımızdan geçmemektedir” sözünü tekzip edersine savaş içinde fazla kazananların daha çok vergi alınacağını açıkladı. (Akar, 1999: 56; Koçak, 1996: 478)

Türk kamuoyu Varlık Vergisine hazırlamaya yönelik çalışmalar 1942 yılı yaz aylarında yoğunlaşarak devam etti. Bu dönemde yaz ayları boyunca İstanbul gazetelerinde gayrimüslimleri genellikle hırsızlık, karaborsacılık, soygunculuk, vurgunculuk ve ihtikârla ilişkilendiren haberler ön plana çıkarıldı.⁷Bu dönemde çıkarılan mizah dergilerinde azınlık karşıtı karikatürlerde ağırlıklı olarak Yahudi tipleri kullanılıyor, bu karikatürler sadece Yahudileri değil onların şahsında

4 Tan Gazetesinde 14.01.1942'de “Kazançları artan müesseselerden bir vergi alınacak” haberi yayınlanmıştır. Koçak, *Milli Şef Dönemi*, C. II, s. 476. İlginçtir ki Maliye Bakanı Fuat Ağralı henüz bu tip haberlerin zamanının erken olduğundan olsa gerek, aynı günlerde yaptığı açıklamada “Servet üzerinden vergi almak akılıımızdan geçmemektedir” diyordu. *Cumhuriyet*, 01.02.1942. Akt. Akar, R., *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999, s. 55.

5 Sertel bir başka makalesinde ise devletin harp zenginlerinin türemesine meydan vermemesi gerektiğini belirtiyor ve “Bugün göze batan servet birikimlerinin önüne geçilmesi lazımdır” diyordu. Bkz. Sertel “Harf Kazançlarının Önüne Geçmeliyiz”, *Tan*, 17.05.1942; Koçak, *Milli Şef Dönemi*, C. II, s. 437; (Akar, 1999: 57).

6 Başbakanın isteği o günkü şartlar içinde bir emirdir. Nitekim gazetelerde başyazarlar sık sık yeni bir verginin gerekliliğine dair makalelerini artırmışlardır. Örneğin Yalman, A.E., “Harf Kazançlarından Alınacak Vergiler” *Vatan*, 29.05.1942; Sertel, Z., “Fevkalade Kazançlar Kanunu Niçin Çıkarılmıyor” *Tan*, 10.06.1942; Sertel, Z., “Geçen Büyük Harpte Çıkarılan Fevkalade Kazançlar Kanunu” *Tan*, 11.06.1942. Bkz. Koçak, *Milli Şef Dönemi*, C. II, s. 478–479; (Akar, 1999, 55–61).

7 Bu haber başlıklarına birkaç Örnek: “Bir Yahudi müteahhit hazineyi binlerce lira zarara soktu” *Tasvir-i Efkar*, 01.09.1942. “İstifçi ile Yahudi yakalandı” *Tasvir-i Efkar*, 09.09.1942. Aktar, A., *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, Altıncı Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 143. Ayrıca Bkz. Bali, R., *Cumhuriyet, Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni* (1923–1945), İletişim Yay. Beşinci Baskı, İstanbul, 2001.

bütün gayri Müslimleri hicvediyordu. (Aktar, 1999, 143)

Nihayet 1942 yılı Eylül'ünde Maliye Bakanlığında gelen bir yazıda, savaş ve ihtikâr dolayısıyla elde edilen fevkalâde kazançları kanunların vergilendirmemekte olduğu, bu nedenle ekalliyetlerin büyük servetler, iktisap ettikleri belirtiliyor ve İstanbul Defterdarı Faik Ökte'den piyasada acele inceleme yapılarak, kimlerin bu şekilde fevkalâde kazanç temin ettiğinin tespiti, ekalliyetlerin ayrı bir cetvelde gösterilmesi gerekliliğini belirtiyordu. Bundan dolayı Ökte'de İstanbul Vergi Dairelerinden gelen bilgilere göre fevkalade kazanç temin eden vergi mükelleflerini dini ve etnik kökenlerine göre listelere ayırdı. Bu listelere göre; cetveller M ve G diye ikiye ayrıldı. M Müslüman grubu, G Gayri Müslim Ekalliyetleri temsil ediyordu, D dönmeleri, E 'de ecnebileri gösteriyordu. (Ökte, 1951: 48)

Görüldüğü gibi Varlık Vergisini çıkartmadan önce propaganda ile kamuoyu hazırlanmış sonra teknik hazırlıklar yapılmıştır. Bu propaganda aşamasına son katkıyı da kanun çıkmadan on gün önce Cumhurbaşkanı İnönü yapmıştır. İnönü, 1 Kasım 1942'de TBMM'nin “6. dönem 4. yasama yılı açış konuşması”nda “şuursuz bir ticaret havası”, haklı sebepleri çok aşan pahalılık belası”ndan söz ederek konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

“Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı bir ticaret eşyası yapmaya yeltenen gözü dönmüş vurguncu tüccar ve bütün sıkıntıları politik ihtirasları için fırsat sayan ve de hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüzü geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermenin yolu elbette vardır. Ticaretin ve ekonomik çalışmaların serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye hiçbir topluluğa tanımamalıyız.”⁸

İnönü sözlerinin sonunda pahalılık sebeplerinin ve alınacak tedbirlerin ayrıntılı olarak Başbakan Saraçoğlu tarafından açıklanacağını bildiriyordu. (Goloğlu, 1974: 165)⁹

Nihayet Varlık Vergisi Kanunu tasarısı esas itibarıyla Başbakan Saraçoğlu tarafından hazırlanmış, hazırlık çalışmalarına Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Maliye Vekâleti Müsteşarı Esat Tekeli ve Teftiş Kurulu Başkanı Şevket Adalan da katılmıştı. Hazırlanan tasarı önce CHP Meclis grubunda tartışılarak TBMM Genel Kuruluna getirildi. (Ökte, 1951: 50-53)

⁸ Goloğlu M., *Millî Şef Dönemi* (1969–1945), Turhan Kitabevi, Ankara, 1974, s. 165; Turan Ş., *Türk Devrim Tarihi*, 4. kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 158; *İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1939–1960)*, C.2, TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, Ankara, 1993, s. 38.

⁹ İnönü'nün bu konuda son sözü şu olmuştur: “Tarihte büyük meseleleri halletmiş bir milletin evlatlarıyız. Kendimize, milletimize güvenimiz her vaziyette en isabetli tedbirleri bulacağımıza güvenimiz her zamankinden fazla ve kuvvetlidir”. Bkz. *İnönü'nün Konuşmaları*, s. 34.

Nihayet Varlık Vergisi Kanunu tasarısı esas itibarıyla Başbakan Saraçoğlu tarafından hazırlanmış, hazırlık çalışmalarına Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Maliye Vekâleti Müsteşarı Esat Tekeli ve Teftiş Kurulu Başkanı Şevket Adalan da katılmıştı. Hazırlanan tasarı önce CHP Meclis grubunda tartışılarak TBMM Genel Kuruluna getirildi. (Ökte, 1951: 50-53)¹⁰

1.2. Varlık Vergisi Kanunu

Varlık Vergisi Kanunu (VVK) tasarısı 9 Kasım 1942 ve 6/4067 sayılı ile Başbakanlık tarafından TBMM'ne sunuldu. Yasa tasarısının gerekçesinde olağanüstü kazançlardan alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere fevkalade bir mükellefiyet tesis olunmaktadır.”denilerek şöyle devam ediliyordu: “Vergi, kazanç ve gelir sahiplerini ve daha ziyade iktisadi şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek, yüksek kazançlar elde ettikleri halde, kazançları ve kudretleriyle mütenasip bir derecede, iştirak ettirmek maksadını gütmektir”. (TBMM, 11.11.1942; Koçak, 1981: 481)

Tasarı 11.11.1942'de görüşüldü. Görüşmeler sırasında, memleketin ekonomik durumu ve alınacak tedbirler hakkında TBMM'de açıklamalarda bulunan Başbakan Saraçoğlu sözlerini şöyle sürdürüyordu:

Bu kanun ile amaçladığımız hedef, tedavüldeki parayı azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Türk parasının kıymetlenmesi, vurguncular üzerinde toplanan halk düşmanlığının silinmesi, vergileri ödemek için zorunlu olarak satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir ölçülü durum yaratması gibi ikinci derece yararların çıkması da olmayacak şeyler sayılamaz. (Goloğlu, 1974: 175; Koçak, 1996: 482; Akşam, 11.11.1942)

Tasarı üzerine söz alan İstanbul mebusu Ali Rana Tahran, Varlık Vergisi teklifini mali, ekonomik ve sosyal bakımdan yerinde bularak tasarıyı destekledi. Manisa Mebusu Refik İnce'de yaptığı konuşmada tasarının hukuka aykırı olmadığını, tıpkı İstiklal Mahkemeleri kanunu gibi, Başkomutanlık kanunu gibi dar zamanlarda bu tip düzenlemeler yapılabileceğini bildirdi. (Goloğlu, 1974: 175)¹¹

¹⁰CHP Meclis Grubundaki tartışmalar için Bkz. Barutçu F.A., *Siyasi Anılar* (1931-1954), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 263-264. CHP grup toplantılarının tutanakları yayımlanmamıştır. Gizli olarak yapılan parti meclis grubunda ek alınan konular ve yapılan konuşmalar hakkında basına dışarıya bilgi sızdırılmazdı. Basına ya açıklama yapılmaz ya da oldukça kısa önem arz etmeyecek derecede açıklama olurdu. (Akar, 1999: 64). Tasarının CHP grubunda görüşülmesi sırasında Başbakan Saraçoğlu, bu konuyla amaçlananı daha açık dile getirmiş ve bu kanunla “piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldıracak Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz” demiştir. Bkz. (Barutçu, 1977: 263).

¹¹ Görüşmeler sırasında Rasih Kaplan tasarının lehinde konuşmuş, Karabekir ise “varlık” deyiminde aşırılık bulunmadığını oysa bu verginin aşırı kazançlardan alınacağını, bu nedenle, “Aşırı Kazançlar Vergisi Kanunu” demenin daha uygun olacağını belirtmiştir. Fakat bu görüş kabul edilmedi. Bkz. (Goloğlu, 1974: 176); Yetkin Ç., *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 208.

Sonuçta 4305 sayılı Varlık Vergisi kanunu, 350 milletvekilinin oy birliğiyle 11.11.1942 günü kabul edildi.¹²

Kanuna göre vergi alınacak başlıca üç kesim öngörülmüştü:¹³Bunlar tüccarlar, emlak ve akar sahipleri ile büyük çiftçilerdi. Alınacak vergiler oluşturulacak komisyonlarca 1941 kayıtlarına göre belirlenecekti. Komisyonlar il ve ilçelerde en büyük mülki amirin başkanlığında, mal müdürü ile ticaret odaları ve belediyelerce seçilecek ikişer üyeden oluşacaktı. Ticaret odası olmayan yerlerde ticaret ve tarımda olmayan belediye meclisi üyeleri seçilecekti. (Turan, 1999: 160; Koçak, 1996: 484) Komisyonlar vergi miktarını on beş gün içinde belirleyeceklerdi. Komisyonların kararı kesindi. Yükümlülükleri belirlenenler, belirtilen miktarı on beş gün içinde ödemeyenler ise bu kez zorunlu çalışmaya gönderileceklerdi. Çalışma karşılığında ödenen ücretin yarısı vergi borcuna kesilecekti. 55 yaşın üzerinde erkekler ve kadınlar çalıştırılmayabilecekti.¹⁴

Kanunun TBMM'de kabulünden sonra Türk basını Varlık Vergisi Kanununu desteklemeyi sürdürdü. Necmettin Sadak, “Varlık Vergisi bir taraftan milyonlarca liranın geri çekilmesi sureti ile pahalılığın önünü alacak en tesirli çare olduğu gibi kazandıkları paralarla bu pahalılığa yardım etmiş olanların devlete ödeyecekleri en adaletli borcu teşkil ediyor” diyordu.¹⁵Ulus'ta F. Rıfki Atay ise, Varlık Vergisini haklı ve meşru buluyor vurgunculara çatıyordu!¹⁶Zaten dönemin koşulları içinde daha önce de ifade ettiğimiz gibi basının talimatlara uymamak gibi bir şansını da yitirdi.¹⁷

¹² Kanun metni için Bkz. *Düster*, 3. tertip, C. 24, s. 9-13, R. G. No: 5255, Kanun No: 4305, 12.12.1942 ve *Sicil-i Kavanini*, C. 23, s. 901-909. 17 maddelik Varlık Vergisi Kanununun kısım başlıkları şöyledir: 1. Verginin Mevzuu (5 Madde), 2. Verginin Miktarı (6. Madde), 3. Verginin Tarhı (7.8.9.10. Maddeler), 4. Verginin Tebliği (11., 12. ve 13. Maddeler), 5. Teminat (14. Madde), 6. Müruru Zaman, (15. Madde), 7. Meriyet Maddeleri (16 ve 17. Maddeler).

¹³Kanunda bunlar 1. Madde beşinci bölümde belirtmiştir. Yine Varlık Vergisi Kanununa göre kamu kuruluşlarında görevli personel maaş ve ticaretlerine ilişkin olarak vergiden muaf tutulacaktı. Bkz. Koçak, *Milli Şef Dönemi*, C.II, s. 483. Ayrıca Bkz. Ergin F., *Harp Zamanında Devletin Ekonomiye Müdahalesi*, Cumhuriyet, Matbaası, İstanbul, 1943, s. 165.

¹⁴(Turan, 1999: 160; Yetkin, 1983: 204; Ergin, 1943: 168). Ayrıca Bkz. Coşar N., “*Varlık Vergisi Komusundaki Yolsuzluk Söylentileri*”, <http://www.politics.ankara.edu.tr>. 02.02.2005.

¹⁵Sadak N., “Hükümetin aldığı tedbirler memlekete iyilik getirecektir.” *Akşam*, 12.11.1942

¹⁶Atay F.R., “Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır” *Ulus*, 12 .11.1942. Basında çıkan diğer yazılar için birkaç örnek: Yalçın H.C., “Varlık Vergisi” *Yeni Sabah*, 17.11.1942, Sertel Z., “Varlık Vergisinin İlk Neticeleri” *Tan*, 18.12.1942, Benice E.İ., “Varlık Vergisi” *Son Telgraf*, 13.11.1942, Şuvla R.Ş., “Varlık Vergisi”, *Akşam*, 13.02.1942, Nadi Y., “Varlık Vergisi bir ceza değil, bir vazifedir” *Cumhuriyet*, 17.12.1942, Bkz. (Akar, 1999: 74, Güvenir, 1991: 101).

¹⁷Varlık Vergisi karşısında basının tavrı için bkz: Polat, A.G., *Varlık Vergisi ve Basının Yaklaşımı*, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2005.

Başbakanın VVK hakkında lehte yayın yapılması dışında, Sıkıyönetim Komutanlığı da VVK uygulaması aleyhinde yayın yapılmaması için basına talimat vermiş, hatta buna uymadığı için Yeni Sabah Gazetesi 05.12.1942'de kapatılmıştır.(Güvenir, 1991: 101)¹⁸

Verginin Meclisten çıkarılışının ertesinde hemen hemen tüm gazeteler aldıkları talimat üzerine kanunu destekleyici yönde yayınlar yaparken Vatan Gazetesi sessiz kalarak bir nevi protestoda bulunmuştur. Gazetenin başyazarı ve sahibi A. Emin Yalman'ın “Musevi kökenli olması, azınlıklara karşı hayli sert uygulanan bu vergiye olumsuz yaklaşımında önemli bir etken olmuş olabilir. Yalman zaten daha sonra yazdığı anılarında bu vergiyi bir “gaflet” olarak değerlendirmektedir. Yalman, şüphesiz harp zamanında haksız kazanç ele geçirenlerin üzerine yürümek, hazinenin ihtiyaçlarını karşılamak gerektiğini ancak bu işin dürüst ele alınmadığını böyle bir kanunun meclisten geçmemesi gerektiğini belirterek şöyle devam eder: “Varlık, Vergisi Kanunu hiçbir ölçü tanımıyordu. Belli ki Nazi usullerini taklit yoluyla azınlıkları ezme, siyasî düşmanlara meydan okumak ve siyasî dostları korumak maksadıyla meydana getirilmişti”. (Güvenir, 1991: 102)¹⁹

1.3. Varlık Vergisinin Uygulanması

Varlık Vergisinin çok tartışılmasının asıl nedeni yasadan ziyade uygulaması ile ilgilidir. Özellikle uygulamada yasa uyarınca kurulan komisyonların kararları, Gayrimüslimlerden daha çok vergi alınması, borcunu ödemeyenlerin çalışma kamplarına gönderilmesi gibi uygulamalarla bu kanun eleştirilmiştir.

Yasaya göre kurulan komisyonlara gelen cetveller aceleyle hazırlanmıştı, komisyon üyelerinin bir kısmı CHP üyesiydi. G grubuna mensup olanlardan alınacak komisyonsa belirlenen vergi Ankara'dan gelen talimat ile beş-on misli ağırlaştırılacaktı. Yine Ankara'dan gelen talimat üzerine D grubuna mensup olanlar (dönmeler), M (Müslüman) grubunun iki misli vergi ödeyecekti. (Ökte, 1951: 59-85)²⁰

Kişiler ve kuruluşlar, savaş yıllarında elde ettikleri kazanç ve servet miktarları

¹⁸Yalman ilk günlerde sessiz kalmışsa da sonradan varlık vergisini övmüştür. Bkz. Yalman A.E., “Yeni Vatandaşlık Ruhuna Hazırlık”, *Vatan*, 09.02.1943, Yalman, “Türk, Türk'e Faydalı Olandır”, *Vatan*, 08.02.1943, Yalman, Varlık Vergisini “Çok yerinde ve tamamıyla zaruri bir inkılap adıımıdır” şeklinde değerlendirmektedir. Bkz. Yalman A.E., “Ya Hep Ya Hiç”, *Vatan*, 10.02.1943.

¹⁹Bkz. Yalman A.E., *Yakın Tarihte Gördüklerim Ve Geçirdiklerim* (1922-1944), C. II, Rey Yayınları, İstanbul, 1970, s. 375.

²⁰Ökte, dönemin İstanbul defterdarıydı. Bu vergiyle ilgili başka hiçbir veri ve belge bulunmadığı için VVK ile yegane kaynak onun yıllar sonra yazdığı “Varlık Vergisi Faciası” adlı kitabtır. (Akar,1999: 80).

üzerinden komisyonların tamamen keyfi, takdiri ve tahmini olarak belirledikleri matrah üzerinden vergilendirildiler. (Koçak, 1996: 488; Akar, 1999: 77) Komisyon başkanı olan mülki amirler, kendi bölgelerinde en yüksek vergi tahsilâtı yaparak Ankara'nın gözüne girmek için çalışıyorlardı. (Akar, 1999: 79)²¹

Komisyonların kimin ne kadar vereceğini belirlemesinden sonra vergi miktarının belli olduğu listeler vergi dairelerinin ilan tahtalarına asıldı. (Akar, 2002: 149) (18 Aralık 1942). Vergilerin ilanı ile asıl hedefin gayrimüslim azınlık olduğu anlaşıldı. Bundan sonra, vergi oranlarının haksız olduğu şeklinde itirazlar ve tepkiler yükselmeye başladı. İtirazlar kanunun on birinci maddesine göre kabul edilmemiştir. Verginin ilanından hemen sonra tarh edilen vergiye itiraz için 3000 dilekçe TBMM'ye, 4000 dilekçe Maliye Bakanlığına, 19.500 dilekçe İstanbul Defterdarlığına verilmiştir. Vergi oranlarına itiraz edenlerin avukatlarına da yıldırma politikaları izlenmekteydi. (Akar, 1999: 84)

Varlık Vergisi ile ilgili listeler açıklandığında asıl merkez üssünün İstanbul olduğu görülüyordu. Zira gayrimüslim azınlığın en yoğun yaşadığı kent burasıydı. Aşağıdaki tablo o zaman 900 bin nüfusu olan İstanbul'da kimlerin Varlık Vergisi ödeyeceğini göstermektedir.²²

Tablo 4.13. Varlık Vergisi Mükelleflerinin İstanbul'da Kökenlerine Göre Dağılımı

Mükelleflerin Kökeni	Mükellefler	%	Tahakkuk	%
Müslümanlar M	4.195	% 7	25.600.409	% 7
Gayrimüslimler G	54.377	% 87	289.656.246	% 83
Diğer G-M-E	4.003	% 6	34.226.764	% 10
TOPLAM	62.575	%100	849.483.419	%100

Kaynak: Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul, 1999, s. 87.

Tabloda görüldüğü gibi İstanbul'da toplam Varlık Vergisi mükellefinin % 87'sini Gayrimüslimler oluşturmakta olup verginin % 83'ü tahakkuk ettirilmiştir.

²¹ Komisyonlar vergilendirme işlemi sırasında kayırma, torpil, rica, hasımlıkla ilgili isteklerle çok sık karşılaşılıyor ve bunlardan etkileniyordu. (Akar, 1999: 83).

²² Varlık Vergisinin değişik illerde uygulaması ve Anadolu'da illere göre tarh edilen ve ödenen Varlık Vergisi miktarları için Bkz. (Akar, 1999: 88–92)

Varlık Vergisi Kanununun 12. maddesine göre borçlular 15 gün içinde borçlarını ödeyeceklerdi. Bu süre 4 Ocak 1943 günü doldu. Mükellefler 15 gün içinde nakden vergi borcunu ödemek zorunda olunca gerekli parayı bulmak için gayrimenkullerini satışa çıkarmışlardı. Bu nedenle dönemin gazetelerinde sık sık gayrimenkul satışıyla ilgili ilanlar basında yer almıştır. (Akar, 1999: 84)²³ Yine Varlık Vergisi Kanununun 12. maddesine göre bu süre içinde borcunu ödemeyenler ilk hafta için % 1, ikinci hafta için % 2 gecikme zammı ödeyeceklerdi. Bu süre de kurban bayramı tatili nedeniyle biraz uzatılmış ve 20 Ocak 1943 akşamı dolmuştur. Bu süre içinde borcunu ödemeyenlerin, önce malları haciz edildi ve daha sonra bu mallar ve ev eşyalarının satışı ile verginin tahsiline başlandı. (Aktar, 2002: 149)²⁴

Vergisini bir ay içinde ödeyemeyen mükelleflerin vergilerini çalışarak ödemeleri amacıyla çalışma yerlerine sevke başlama uygulaması doğrultusunda, tümü 32 kişilik İstanbullu Gayrimüslimlerden oluşan ilk kafiye 27 Ocak 1943'de Aşkale'ye gönderildi. (Aktar, 2002: 149)²⁵ Gazeteler “Varlık Vergisini ödemeyenlerin ilk kafiyesi dün Ankara'dan geçti” haberiyle olayı Türk kamuoyuna duyurdular.²⁶ Basın sık sık Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin listesini yayınlayarak onları deşifre etmekteydi. Bu kişiler önce şehirdeki toplanma yerine getirilip sonrada Aşkale'ye gönderildiler. (Akşam, 23.01.1943) Gerçekten de Başbakan Saraçoğlu'nun 16 Ocak 1943 tarihinde Times gazetesine verdiği beyanatta dediği gibi “Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçan kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetiyle tatbik edilecekti.” (Akşam, 21.01.1943; Cumhuriyet, 22.01.1943)

²³Zaten bu uygulama gazetelerde önceden ilan edilmişti. Örneğin, 02.01.1943 Cumartesi gününün *Akşam* Gazetesinin konuyla ilgili haberine göre “Salı gününden itibaren Tahsil-i Emval Kanununa tevfikân tahsilâta başlanacak, yani borçluların malları haczedilerek müzayede ile satışa çıkarılacaktır” deniliyordu. 03.01.1943 tarihli *Akşam* Gazetesi ise Varlık Vergisi ödemeleri ile piyasadaki fiyatların ilerleyen haftalarda düşeceğini duyuruyordu.

²⁴Varlık Vergisi ile gayrimenkul satanların istatistiksel analizi için Bkz. (Akar, 1999: 144; Aktar, 2002: 200-206)

²⁵Varlık Vergisini ödemeyenlerle ilgili haberlere o günlerde basında sıkça rastlanıyordu. Varlık Vergisini ödemeyenlerin “Aydın 17'sinden itibaren çalışmak üzere Şarka sevk edilecekler” ve “mahcuz eşya ve malların satılmasına ayın 15'inde başlanacağı” şeklinde, İstanbul'da ödenen Varlık Vergisi. ile ilgili haberler basında görülüyordu; *İkdam*, 06.01.1943.

²⁶Mükellefler polis nezaretinde saat 15.20'de Ankara Gar'ından Erzurum Aşkale'ye çalışmak için götürülmüşlerdi. Bkz. *Ulus*, 29.01.1943.

²⁷*Akşam*, 23.01.1943; Aktar'a göre; tüm ülke çapında 2057 kişi kamplara alınmıştır. İstanbul dışında İzmir'de 88 ve Bursa'da sadece 100 mükellef kampa alınmıştır. Bunlardan 1229'u Aşkale ve Sivrihisar'a yollanmıştır. Aşkale'ye gitmek için bekleme süresi içinde 640 kişi vergisini ödeyerek serbest kalmıştır. Bkz. (Aktar, 2002: 149)

Varlık Vergisi “bütün şiddetiyle tatbik ediliyordu” ama zaman zamanda yolsuzluklar yapılmıştı. Varlık Vergisi Kanunu'na göre düzenlemenin vergiye itiraz ve temyiz haklarını getirmemesi nedeniyle itiraz ve istekler bireysel ve siyasî yakınlık kullanılarak yapıldı. Vergiyi erteleme, bekletme ve tarh edilen vergi oranını indirmede hem siyasî hem de bürokratik yakınlıklar kullanıldı. Adana, İzmir ve İstanbul'dan vergiyi ödmeden önce Ankara ile irtibata geçildiği görüldü. Varlık Vergisi'nin tahakkuk sürecinde en çok karşılaşılan keyfilik biçimi kollama ve adam kayırma şeklinde oldu. Örneğin, Vali Lütfi Kırdar'ın terzisi olan İzzet Ünver'in vergisi azaltılmıştı. Ankara ve İstanbul'da garajı olan bir milyonerin vergisinde Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın bir emriyle indirim yapıldı.²⁸

Varlık Vergisi uygulamasında vergi sisteminin eksikliği ve vergi idaresinin yetersizliği idari ve siyasî olarak da sorunlara yol açtı. Bu bağlamda Varlık Vergisi vergi tekniği nedeniyle eleştirilmiştir. İdarece takdir yönteminin subjektif değerlendirmeler nedeniyle hem gruplar arasında hem de aynı gruba mensup olanlar arasında farklı uygulamalar illerde göre de farklılık gösteriyordu. Örneğin Adana'da 1057 mükellefe 8.024.462 lira vergi konulmuş tahsilât % 80 olarak gerçekleşmiş, bu ilden kimse çalışma kampına gönderilmemişken, İzmir'de 4597 mükellefe toplam 26.755.250 lira vergi konmuş tahsilât % 90 olarak gerçekleşmiş 93 kişi çalışma kampına sevk edilmiştir. Bu şekilde kentler arasında farklı uygulamalar olduğu gibi yakınlıklar kullanılarak ek sürelerde alınmıştı. (Akar, 1999: 108)²⁹ Böylece bir yandan ek süre alanlar, ödemesini geciktirilenler, diğer yandan da çalışma kamplarına gönderilenler arasında ayrımcılık yapılmıştır. Varlık Vergisi sözünü ettiğimiz bu aksaklıklar yüzünden bekleneni veremeyince kaldırılması yoluna gidilecektir.

²⁸ Coşar N., “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk söylentileri” <http://www.politics.ankara.edu.tr>, (02.02.2005) Bu makale SBF dergisi Cilt 58, Sayı: 2, Yıl 2003'de yayımlanmıştır. Yolsuzluklarla ilgili örnekler için ayrıca Bkz. (Akar, 1999: 106-108) Verginin teknik yönden eleştirisi için Bkz. (Ökte, 1951: 75, Yalman, 1970: 376). Varlık Vergisi ile ilgili yolsuzluklarla ilgili iddialar 27.11.1950 yılında TBMM'ye taşınmış, konuyla ilgili soru önergesi verilmişse de bir sonuç çıkmamıştır. Bkz. Coşar, *a.g.m.*, 02.02.2005.

²⁹ Dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a göre “kanunun büyük zaafı servet ve kazançlar için bir ölçü kabul etmemiş olması ve mükelleften alınacak vergiyi, daha ziyade takdire ve kanaate bırakmış olmasıdır. Komisyonların mükelleflere ve onların servet ve kazancına karşı kullandığı bu takdir ve ölçü, kanunun tatbiki esnasında, her tarafta ayrı olmuş ve haddizatında makul ve makbul bir şey olmayan, takdir ile vergi tarihi keyfiyetine mahalli çeşitli sebeplerde katılması yüzünden alınan neticede çok mahzurlu çıkmıştı...”, Uran H., *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959, s. 386. Ek süreye örnek olarak vergi mükelleflerinden Parseh Gevrekyan, Vali Lütfi Kırdar'a rica ederek dört ay ek süre aldığını söylemiştir. Bkz. Coşar, *a.g.m.*, 02.02.2005.

1.4 Varlık Vergisinin Tasfiyesi

Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin mallarının haczedilerek satılması ile Varlık Vergisinin tahsilâtı 1943 yılında yaz ayları boyunca devam etti. Bu sırada Aşkale'de çalışan 900 kişi 8 Ağustos'ta Eskişehir–Sivrihisar'a nakledildi. İktidar Varlık Vergisinden umulanı bulamadı. Ayrıca vergiye ilk defa 9–13 Eylül 1943 tarihlerinde New York Times gazetesinde yazılan yazılarda tepkiler dile getirildi. Bu yazılar Ankara yönetimi üzerinde etkisini gösterdi. (Aktar, 2002: 151-152)³⁰ Nitekim dört gün sonra 17 Eylül'de toplanan TBMM tarafından, 4501 sayılı kanunla geriye kalan vergi borçlarının silinmesi hakkında hükümete yetki verildi³¹ ve 02.12.1943 günlü kanunla da borçluların ailelerinin yanında çalışarak borçlarını ödemelerine müsaade edildi.³²

Bütün bu gelişmelerden sonra artık bu verginin yasal olarak kaldırılması gündeme geldi. Varlık Vergisinin tasfiye süreci ile ilgili ilk yasal girişim, 28 Aralık 1943'de Manisa Milletvekili Celal Bayar'ın, bu verginin kaldırılmasını isteyen önergesi oldu. (Akar, 1999: 156) Nihayet Varlık Vergisinin hukuken tasfiyesinde son merhale ise 15 Mart 1944 günlü ve 4305 sayılı kanunla bu verginin tamamen kaldırılması oldu.³³ Böylece Varlık Vergisi 16 aylık bir uygulamadan sonra kaldırıldı.

Varlık Vergisinin kaldırılmasıyla ilgili kanunun gerekçesinde, toplam 114.368 yükümlüye toplam 465.384.820 TL Varlık Vergisi tarh edildiğini, tarihyatın 28.211.403 TL'sinin maddi hatalar ve mükerrerlik dolayısıyla, 12.266.996 TL'nin seyyar yükümlüler ve hizmet erbabına terkin olunduğunu geri kalan 424.906.421 TL'den 1944 Şubat ayındaki 314.920.940 TL Varlık Vergisi tahsil edildiği bu rakamın toplam Varlık Vergisi miktarının % 74.11'i olduğu belirtiliyordu. Tahsil edilemeyen Varlık Vergisi miktarı 109.985.481 TL olmuştu. İstanbul'da ise tarh edilen Varlık Vergisi toplamı 337.275.642 TL iken bu rakamın ancak 221.307.642 TL'si, yani yaklaşık % 70'i tahsil edilebilmiştir.

³⁰ Yalman “Nazi usulleriyle oluşturulan istibdat hareketi müttefik memleketler dahil her tarafta itibarımızı yıkmıştı” diyerek dış tepkiyi dile getirmektedir. Bkz. (Yalman, 1970: 376)

³¹ Yasa gerekçesine göre “Vergi borçlarını ödemek hususunda büyük müşkülata maruz kaldıkları anlaşılan bir kısım mükellefler hakkında bazı kolaylıklar yapılmasını temin için borçların silinmesi yoluna gidilmiştir.” (Akar, 1999: 156)

³² Goloğlu, 1974: 177; Aktar, 2002: 153; *İkdam-Gece Postası, Tan*, 07.12.1943.

³³ TBMM'de kanunun kaldırılması için yapılan oylamaya 453 mebusan 310'u Varlık Vergisinin tasfiyesi yönünde oy kullanmış 135 mebus oylamaya katılmamıştır. Bir mebus ise ret oyu kullanmıştır. TBMM 7. C, Devre 7 İ: 1, C: 8, 29 İnikat (15.03.1944)'den Akt. (Akar, 1999: 157) Yasa değişikliği sırasında Maliye Bakanı Fuat Ağralı “tahsilatsız kalan bakayadan bir kısmının tahsiline imkan olmadığı, diğer bir kısmının da mükellefi ağır sıkıntılara ve belki de yokluğa düşürmeden tahsil edilemeyeceği anlaşılmıştır” denmiştir. Bkz. Koçak, *Millî Şef Dönemi*, C. II, s. 518; Varlık Vergisinin kaldırılmasıyla ilgili kanunun metni için ayrıca bkz. R.G. Sayı 5655, 17.03.1944, *Ayn Tarihi*, Mart 1944, No:124.

(Koçak, 1996: 517)³⁴ Bu mali rakamları aşağıdaki tabloda da yaklaşık olarak görmek mümkündür.

Tablo 4.14. Varlık Vergisine Ait Toplam Sonuçlar

Mükellef adedi	114.3	
Matrah	465.3	Milyon TL
Mükerrer vergi	18.6	Milyon TL
Yanlışlık	9.4	Milyon TL
Seyyar memurdan terkin	12.2	Milyon TL
Tahsilât	314.9	Milyon TL
Geriye kalan	108.7	Milyon TL

Kaynak: Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul 1999, s.159.

Tabloda da görüldüğü gibi uygulamada toplanması düşünülen rakamlara varılamadı. 465 milyon yerine 314 milyon lira toplanmıştı. Varlık Vergisinin tasfiyesinde de kabulünde olduğu gibi yine basın ortak desteğinin sağlandığı görüldü. Varlık Vergisi'nin kaldırılması basın tarafından manşet haberlerle “Varlık Vergisi bakayaları af edildi” şeklinde kamuoyuna duyuruldu. (Vakit, Ulus, Cumhuriyet, 16.03.1944)

Ahmet Emin Yalman, Varlık Vergisinin keyfi olduğunu, eşitliği bozduğunu, itiraz mekanizmasının olmadığını, verginin çıkarılması sırasında “akıl ve hak ölçüleri bakımından hiçbir münakaşa cereyan edemediği”ni belirtiyordu.³⁵

Ulus Gazetesi yazarlarından Esat Tekeli ise “Büyük Millet Meclisi, dün tasvip ettiği bir kanunla Varlık Vergisinin tasfiyesini kabul etti” diyerek 1942 Kasım ayından beri 15 aylık tatbik devresini geçiren bu fevkalade verginin bilânçosunu ortaya koymuştu. (Tekeli, 1944)³⁶

Sonuç olarak Varlık Vergisi Kanunu bekleneni veremedi. Karaborsacılık, pahalılık, ihtikâr bitmedi. Hatta bu yolsuzlukları önlemek için TBMM’de birçok mebustan istiklal mahkemelerinin kurulmasını isteyenler bile oldu. Vakit Gazetesinden H. Süha Gezgin bu isteği destekliyor ve “Bu soyluluğun etrafa saldıdığı iğrenç kökleri bundan başka hiçbir kuvvet atamaz... Evet, evet İstiklâl

³⁴ Ayrıca Bkz. *Ulus*, 16.03.1944; Toplam verginin % 53’ünü G grubu, % 36,5’ini Müslümanlar, % 10,5’ini yerleşik yabancılar ödemiştir. (Akar, 1999: 160)

³⁵ Yalman A. E., “Varlık Vergisinin Tasfiyesi”, *Vatan*, 14.03.1944; Akt. (Koçak, 1996: 519)

³⁶ Aynı günlerde gazetelerde “ihtikârla mücadele kararnamesi” neşrediyordu. *Vakit, Ulus*, 16 Mart 1944.

Mahkemeleri kurulmalıdır. Kurtuluşun başka çaresi görülüyor” diyordu. (Gezgin, 1944) Sonuçta “İstiklal Mahkemelerine lüzum görülmediği” basında duyuruldu. (Akşam, Vakit, 22.03.1944) Bu konularla ilgili müzakereler CHP grubunda yapılmış ve ilk defa hükümet ittifakla güvenoyu alamamıştı. Gazetelere göre “Hükümet 57 red reye karşı 251 reyle itimat beyan edilmişti. (Uran, 1959, 387) Savaşı demokrasi cephesinin kazandığının anlaşılmaya başladığı günlerde CHP içindeki bu gelişmeyi normal olarak kabul etmek gerekir.

1.5. Varlık Vergisinin Değerlendirmesi

Varlık Vergisi 1944 yılı Mart ayında kaldırılmış, ama tartışmaları günümüze kadar kesilmemiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Seyhan (Adana) milletvekili Hilmi Uran'a göre, Varlık Vergisi davasının “politik safhası sürüp gitmiş ve Halk Partisi aleyhine daima bir silah olarak” kullanılmıştır. Uran, Varlık Vergisinin Bakanlar kurulunda görüşülürken hükümette olmadığını, kanunun çok adaletsiz uygulandığını belirterek, bu konuda kabahatin sadece Başbakan ile Maliye bakanının olmadığını çünkü verginin BMM'den çıkan bir kanunla tahsil edildiğini belirterek şöyle diyor “Varlık Vergisi Kanununun tatbik şekli de o vakit hepimizin gözü önünde cereyan etmiş olduğu için eser tamamıyla Halk Partisi'nindir ve eğer varsa, günahı da hepimizindir.” (Uran, 1959: 387)

Varlık Vergisinin günümüze yansıyan tartışma konusu, daha çok bu verginin etnik bir vergi olduğu ileri sürülerek³⁷ konunun bu yönü ön plana çıkarılmaktadır. Hâlbuki Nevin Coşar'a göre konuya retraspektif açıdan, dönemin şartlarına göre çok yönlü olarak bakılmalıdır. (Coşar, 2005) Sümer Kürşat ise Varlık Vergisini savunarak Müslümanlar dışındakilere yüksek oranda vergi tarh edilmesindeki gerekçeyi, Türklerin Osmanlı'dan beri savaştığı, can ve mallarını kaybettikleri, Anadolu'da yaşayan gayri Müslimlerin ise askerlik yapmadıkları için kayıp vermedikleri gibi, ticaretle savaş koşullarının fırsatçılığını birleştirip haksız kazanç sağladıklarını ileri sürmektedir. (Kürşad, 2005) Bu görüş de yadsınmaz bir gerçektir. Nitekim, dönemin Sanayi Tetkik Heyeti Başkanı Şevket Süreyya Aydemir'le İstanbul Musevilerinin ruhani başkanı İstanbul milletvekili tarihçi Profesör Avram Galanti arasında geçen ilginç bir diyalog olmuştur. Aydemir, Yahudi profesörün Varlık Vergisinden yakınması karşısında, Türklerin asırlardır savaştığını, azınlıkları koruduğunu, azınlıkların ise ticaretle uğraşarak zenginleştiğini, bir takım yollarla vergi kaçırdıklarından söz ederek “isterseniz bizim dökülen kanlarımız ve sonu gelmez askerlik hizmetlerimizle sizin bir avuç vergi fazlanızı ya da servetinizi teraziye koyalım. Eğer biz haksız çıkarsak vergileriniz silinsin ne dersiniz” değinde Aydemir'e göre dürüst bir bilgin olan Galanti şu cevabı veriyor: “Asla! Böyle bir hesaplaşmaya gidemeyiz! Aldığınız

³⁷Bu konuyla ilgili olarak Ökte'nin kitabını temel alan Akar ve Attar bu görüştedirler.

vergi helal olsun. Bu vergi senin dediğin işler teraziye dökülünce bizim ödememiz lazım gelenin bir zerre bile değildir...” (Aydemir, 2000: 235-236)

Varlık Vergisini haksız ve adaletsiz bulanlardan dönemin İstanbul defterdarı Faik Ökte ise bu vergiyle devletin vakar ve haysiyetine darbe vurulduğunu belirterek bu nedenle başta Başbakan olmak üzere kendisi de dâhil devrin yöneticilerinin toptan yüce divan'a sevk edilmeleri gerektiğini savunmuştur. (Yavuz, 2005)

Bazı araştırmacılar da Varlık Vergisi uygulamasıyla geçmişte kapitülasyonlarla zenginleştirilen gayrimüslimlerin bir başka yanı sıra (Varlık Vergisi) ile telafi yönüne gidildiğini “dolayısıyla bir devrin yöneticilerinin görevlerini yapmaması/yapamamalarının ceremesini gelecek nesillere” ödetilmesinin yanlışlığını dile getirmiştir. (Aydın, 2005)

SONUÇ

Kanaatimizce Varlık Vergisi dönemin savaş ekonomisi şartları içinde gerekliydi. Çünkü savaş şartlarını fırsat bilen “vurguncular” Cumhurbaşkanı İnönü'nün dediği gibi “ellerinden gelse teneffüs edilen havayı bile saklayıp” karaborsa satacaklardı. Ancak uygulamada suiistimal ve kayırmalar yapılmadan herkesin kazancına göre sağlıklı tespitler yapılarak verginin tahsili yoluna gidilmeliydi. Dolayısıyla hata yasada değil uygulayıcılardadır. Bu itibarla Varlık Vergisi yoluyla Türkiye'deki Gayrimüslimlere yönelik özel bir uygulama ile zulüm yapıldığı da doğru bir değerlendirme değildir. Bu tamamen devrin tek partili otoriter yönetim anlayışının bir sonucudur. Aynı dönemde Toprak Mahsulleri Vergisi ile tarımla uğraşan Türk köylüsünden de ağır vergiler alınmasını da Müslümanlara zulüm yapıldı diye mi değerlendirmek gerekir? Sonuçta bu uygulamanın Türk basınındaki yansımalarında da görüldüğü gibi o devrin yönetim anlayışının bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Belgeler

Ayın Tarihi Mart 1944, No:124.

Düstur, 3.Tertip, C.24.

Resmi Gazete No:5255, 12.12.1942 ve R. G. Sayı 5655, 17.03.1944

Sicil-i Kavanini, C.23

TBMM Z.C, Devre 6, İ: 4, 3.inikat, 11 Kasım 1942.

Kitaplar

Akar R. (1999), *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi Ve Çalışma Kampları*, Belge Yayınları, İstanbul.

Aktar, A., (2002), *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, Altıncı Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aydemir Ş. S. (2000), *İkinci Adam*, C. 2, Beşinci Basım, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Bali R. (2001), *Cumhuriyet, Yıllarında Türkiye Yahudileri , Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yay. Beşinci Baskı, İstanbul.

Barutçu F.A.(1977), *Siyasi Anılar (1931-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Ergin F. (1943), *Harp Zamanında Devletin Ekonomiye Müdahalesi*, Cumhuriyet, Matbaası, İstanbul.

Goloğlu M. (1974), *Millî Şef Dönemi (1969-1945)*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Güvenir M. (1991), *İkinci Dünya Savaşında Türk Basını*, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1939-1960), C.2, TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.

Kafaoğlu A. B. (2002), *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Karpat K. (1997), *Türk Demokrasi Tarihi*, İkinci Baskı, Afa Yayıncılık, İstanbul.

Koçak C. (1996), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, C. I-III, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ökte F. (1951), *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.

Uran H. (1959), *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Turan Ş. (1999), *Türk Devrim Tarihi*, 4. kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Yalman A.E. (1970), *Yakın Tarihte Gördüklerim Ve Geçirdiklerim (1922-1944)*, C.II, Rey Yayınları, İstanbul.

Yetkin Ç. (1983), *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul.

Makaleler

Atay F. R. (12.11.1942), “Hükümet Yeni Tedbirler Almıştır”, *Ulus*.

Ayadın M. A. (01.04.2005), “Varlık Vergisine Giden Süreç”,
<http://yenisafak.com/arsiv2001/aralik/281.makifaydin.html>

Benice E. İ. (13..11.1942), “Varlık Vergisi”, *Son Telgraf*.

Coşar N., “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”,
<http://www.politics.ankara.edu.tr>, 02.02.2005.

Tekeli E. (16.03.1944), “Varlık Vergisinin Tasfiyesi” *Ulus*.

Gezgin H. S. (22.03.1944), “İstiklal Mahkemelerine Doğru”, *Vakit*.

Kürşad S. (01.04.2005), “Medyadaki Varlık Vergisi Şarlatanlığı”
<http://www.turan.tc/varlikvergesi.html>

Sadak N. (12.11.1942), “Hükümetin aldığı tedbirler memlekete iyilik getirecektir”, *Akşam*.

Sertel Z. (17.05.1942), “Harp Kazançlarının Önüne Geçmeliyiz”, *Tan*.

Sertel Z. (10.06.1942), “Fevkalade Kazançlar Kanunu Niçin Çıkarılmıyor”, *Tan*.

Suvla R. Ş. (13.01.1942), “Varlık Vergisi”, *Akşam*.

Us A. (27.03.1944), “Hükümete Verilen İtimat Kararının Mahiyeti”, *Vakit*.

Yalçın H. C. (17.11.1942), “Varlık Vergisi”, *Yeni Sabah*.

Yalman A. E., (29.05.1942), “Harp Kazançlarında Alınacak Vergiler”, *Vatan*.

Yalman A. E. (10.02.1943), “Ya Hep Ya Hiç”, *Vatan*.

Yalman A. E., (09.02.1943), “Yeni Vatandaşlık Ruhuna Hazırlık”, *Vatan*.

Yalman A. E. (08.02.1943), “Türk, Türk'e Faydalı Olandır”, *Vatan*.

Yavuz E. (13.04.2005), “Yüce Divanlık Rezaletler”,
<http://yenisafak.com/diziler/varlik3.html>

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

İkdam–Gece Postası

Tan,

Ulus

Vakit

DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları

- Makaleler, bilgisayar ortamında Winword 6.0 ya da üst versiyonda yazılmış olmalıdır.
- Makale metni, A4 kağıda soldan 5 cm, sağdan 4 cm, üst ve alttan 5 cm olarak yazılmalıdır. Yazı, çizim ya da grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir.
- Makale metni kağıdın ön yüzüne, 11 punto ve Times New Roman yazı karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır.
- Makale ismi üstte ve ortada olacak şekilde, bold ve 11 punto harflerle yazılmalı. Yazarın ismi, ünvanı ve kurumu, makale isminin altına ortaya gelecek şekilde yazılmalıdır.
- Makale, ilk sayfada Türkçe ve İngilizce başlıklar ve özetler ile bu özetlerin altına yerleştirilmiş en az 4 ve en fazla 7 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler içermelidir. Özet bölümü 9 punto ile yazılmalı ve 150 kelimeyi geçmemelidir.
- Makale içerisindeki başlık ve alt başlıklara herhangi bir numara verilmemelidir. Ana başlıklar büyük harfle ve **bold**, alt başlıklar ise sadece ilk harfleri büyük harf olmak üzere **bold** ve *italic* olarak yazılmalıdır.
- Makale metninde paragraf başı yapılmamalı, paragraf araları bir satır boşluk bırakılarak belirginleştirilmelidir.
- Alıntı yapılan eserlere atıfta bulunulduğunda aşağıdaki metod uygulanmalıdır:
 1. Alıntı yapılan yazarın adı metin içerisinde kullanılıyorsa, yazarın soyadından sonra sadece eserin tarihi parantez içerisinde belirtilir:
Adler(1991)
 2. Yazarın ismi metin içerisinde geçmiyorsa, parantez içerisinde alıntı yapılan yazarın soyadı ve eserin yılı aşağıdaki şekilde belirtilmelidir:
(Adler, 1991)
 3. Birden çok eserden alıntı yapıldığında atıflar aşağıdaki şekilde yapılmalıdır:
(Adler, 1991; Jankowicz, 1991)
 4. Alıntı yapılan eser iki yazar tarafından yazıldığında atıf aşağıdaki şekilde olmalıdır:
(Kabasakal ve Bodur, 2002)

5. Alıntı yapılan eser birden çok yazara sahipse, yalnızca ilk yazara aşağıdaki şekilde atıfta bulunulur:

(Nickels ve diğerleri, 1996)

6. Eğer başka bir eserden alıntı yapılmışsa; alıntı yapılan metin “.....” tırnak içerisine alınır ve aşağıdaki şekilde sayfa numaraları da verilerek atıfta bulunulur:

(Adler, 1991:34)

7. a) Eğer internette alıntı yapılmışsa parantez içi gösteriminde varsa yazarın soyadı, eserin yayınlandığı tarih ve sayfa numarası belirtilir: (Oyeranti, 2000:3) gibi.

Bu tür atıfta bulunulduğu takdirde, eser **kaynakçada** aşağıdaki şekilde belirtilmelidir:

Oyeranti, Gboyega, 2000, ”Concept and Measurement of Productivity”
[www.cenbank.org/out/publications/occasionalpapers/rd/2000/abe-00-1,\(07.02.2006\).](http://www.cenbank.org/out/publications/occasionalpapers/rd/2000/abe-00-1,(07.02.2006).)

b) Yazarsız kaynak gösteriminde ise metnin içerisine, yararlanılan kaynağın tam adresi yazılır:

<http://www.lib.usm.edu/research/guides/apa.html> gibi.

Kaynakçada bu tam adresle birlikte, kaynaktan yararlanılan tarih parantez içinde bu adrese eklenerek yazılır:

<http://www.lib.usm.edu/research/guides/apa.html>, (04.04.2006). gibi.

- Makalelerde yararlanılan eserler, metnin sonunda yer alacak **KAYNAKÇA** bölümünde aşağıdaki şekilde belirtilmelidir:

Kitaplar

Alpay, G. (1983). *Holding Yönetimine Gelince*. İstanbul: Beta.

Makaleler

Kabasakal, H. ve Bodur, M. (2002). “**Arabic cluster: A bridge between East and West**”, *Journal of World Business*, 37: 40–54.

- Kaynakçada, aynı yazarın farklı eserleri için tarih sırası gözetilmelidir.
- Makaleler 20 sayfayı geçmeyecek şekilde yazılmalı ve 3 nüsha çıktı ve disket veya CD ile birlikte dergi sekreterliğine teslim edilmelidir. Teslim edilecek 3 nüshanın 2 tanesinde yazarının isim ve kurumu yer almamalıdır.
- Yukarıdaki formatta teslim edilmeyen eserler içerik açısından değerlendirilmeye tabi tutulmayacak ve yazarına iade edilecektir.